

ЛІЛІЯ ШУТЯК

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича
e-mail: shutiak86@gmail.com

Художній репортаж в українських друкованих та онлайн-ЗМІ (особливості розвитку жанру)

Słowa kluczowe: reportaż, literatura faktu, media elektroniczne, dziennikarstwo informacyjne, dokumentalistyka.

Ключевые слова: репортаж, документальна література, електронні ЗМІ, інформаційні жанри журналістики.

Key words: reportage, non-fiction, electronic media, information journalism, documentary studies.

Репортаж – це один із найскладніших журналістських жанрів, що має безліч дефініцій, кожна з яких лише частково визначає його суть. Іманентно належить до системи інформаційних жанрів журналістики. Його основними рисами є оперативність і актуальність. До визначення терміна зверталися українські та зарубіжні науковці, серед яких В. Здоровега, Г.І. Вартанов, Д. Григораш, В. Карпенко, М. Василенко, Т. Хітрова, І. Михайлин, М. Кім, О. Чернікова, О. Тертичний, М. Войтек, С. Гуревич, Ж.-Д. Буше, М. Галлер та ін.

Найбільш повну дефініцію цього жанру запропонував український дослідник І. Прокопенко. За його твердженням, „репортаж є такий літературний виклад, в якому мальовничо, в найбільш яскравих деталях і водночас стисло, документально точно зображується конкретна дійсність, правдиві факти і люди безпосередньо з місця подій... Репортаж зображує події і явища в окремих виразних елементах, цікавими штрихами. Він не розповідає про них, а зображує дійсність динамічною, живою картиною” [Прокопенко 1959: 12–13]. Згідно з цим визначенням, репортаж –

це своєрідний звіт про події, учасником яких є журналіст. Водночас жанр вимагає від працівника мас-медіа не лише точної фіксації фактів, але й жвавого, емоційного осмислення подій, щоб створити в читачів свого матеріалу т.зв. ефект присутності.

Аналогічної думки дотримується відомий польський репортажист Маріуш Щигел. Головним атрибутом репортажу він вважає емоційний стрижень. На думку журналіста, якщо матеріал не викликає переживань, значить він не вдався. Щигел порівнює репортаж із стосунками: „Що коротший роман, то він інтенсивніший. Тому репортаж повинен давати емоції. Він має бути романом між читачем і репортером” [Швадчак 2013]. Наявність цього фактору забезпечить успіх будь-якому репортажеві.

Кореспондентка журналу „Русский репортёр”, авторка чотирьох книг та близько сотні репортажів і щоденників Марина Ахмедова також апелює до важливості пробудити читача, збурити в ньому переживання, співчуття, небайдужість. „Хороший текст повинен апелювати до емоцій. Якщо текст викличе в читача емоцію, переданий посил проникне до свідомості й закріпиться як установка дозволеного чи забороненого. Емоція має здатність врізатись у свідомість і закарбовуватися в пам’яті” [Наумець 2013] – підсумовує журналістка. Схожої думки на практиці дотримується її польський колега Вітольд Шабловський у репортажі *Убивця з міста абрикосів*, де основний акцент зроблено на переживаннях героїв тексту.

Наряду з емоціями, репортаж „потребує документальності, суворого дотримання фактів життя”, а також „особистого сприйняття події, уваги до подробиць, факту, явища” [Івашук 2009]. Такі особливості сучасного репортажу відзначає українська дослідниця А. Івашук. Вона називає його „найбільш розгорнутим та емоційним жанром серед інформаційних жанрів” [Івашук 2009]. Симптоматично, що порівняно з іншими – хронікою, інформацією, заміткою, інтерв’ю – репортаж має суттєві переваги.

Якщо говорити про художній репортаж, який за своїми ознаками уподібнений до звичайного, то тут додамо дві інші характеристики – аналітичність і художність. „Ефективність «репортажних текстів»” – вважає українська дослідниця Тетяна

Хітрова – виявляється у можливості логічного компонування інформативності, опису, коментарів і аналітики” [Хітрова 2010: 93]. Інформаційність (факт) – це основа художнього репортажу. Як і при підготовці звичайного репортажу (навіть більш детально), журналіст збирає факти, опитує свідків, працює з документами й архівами, вивчає обстановку та героїв майбутнього тексту. Аналітичність виявляється в осмисленні отриманої інформації, постановці проблеми та пошуку рішень, спостереженні за темою як ізсередини, так і ззовні. Для максимальної докладності, з одного боку, та емоційної забарвленості – з іншого використовують художність: лексичні та стилістичні особливості, які надають репортажеві оригінальності. Виокремлені характеристики зустрічаються в обох випадках – у художньому і традиційному репортажі. Тільки в першому вони більш загострені, що зближує репортаж із літературою, а в другому – утримують його у сфері інформаційної журналістики.

Тож художній репортаж – це жанр, що існує на межі журналістики й літератури й акумулює основні характеристики обох галузей.

Дискутуючи про об’єктивність і суб’єктивність у репортажистичі, польські журналісти М. Щигел і В. Тохман твердо переконані: „Немає об’єктивного репортажу. Репортаж мусить бути суб’єктивним” [Тохман, Щигел 2011]. Їх підтримує українська дослідниця І. Сало, яка вважає, що „репортаж – це література факту і одночасно суб’єктивний текст. Але в репортажі журналіст не має права обманювати” [Сало 2011]. На нашу думку, якщо порушити межу між фікшн і нон-фікшн, у читача може скластися хибне враження про певні події, це також поставить під сумнів компетенцію журналіста.

Не менш релевантний у репортажі людський фактор. Як стверджує редактор журналу „Русский репортер” Віталій Лейбін: „Ситуацію слід висвітлити так, щоб читач поспівчував героєві з його драмою, адже «люди співчують людям»” [Прохасько 2012]. Польський журналіст М. Щигел також акцентує увагу на цьому моменті: „репортаж винайшли для того, щоб якнайбільше людей розуміло інших людей. Для мене це спосіб контактувати

з іншою людиною: і з героєм моїх текстів, і з читачем” [Матіяш 2012]. Фінська журналістка, московська кореспондентка фінської ТРК „Рунрадіо” й авторка трьох книг художньої репортажистики Анна-Лена Лаурен роботу з людьми вважає основоположною при написанні своїх матеріалів. „Мій метод старосвітський і простий: я говорю з людьми – додає вона. – З людьми в містах, на селі, зі старими й молодими, з чоловіками та жінками, етнічними більшістями та меншинами. Я намагаюся розмовляти з якнай-більшою кількістю людей” [Левкова 2013]. Цей спосіб дозволяє отримати достовірну інформацію про країну та її мешканців, в оточенні яких перебуває журналіст. Він є одним із найбільш дієвих, оскільки такі автентичні факти не вдалося б дізнатися іншим шляхом.

Французький репортер Жан-Домінік Буше зауважує ще одну особливість – драматичність, притаманну кожному репортажеві. Він порівнює останній зі спектаклем. „Як і кожна вистава, репортаж користується декораціями, звуками, персонажами, костюмами, дією. Отже, в нього має бути сценарій, діалоги, постановка. Це ніби вправно змонтована зйомка” [Буше 2003: 11–12]. Інший момент, на який натрапляємо в дослідника – порівняння репортажу з кіно і телебаченням: „на місці репортер має відчувати себе так, ніби він тримає телекамеру і знімає все, що бачить, на плівку” [Буше 2003: 12]. На нашу думку, згадані тези безпосередньо співвідносяться з розумінням не лише класичного репортажу, а передусім репортажу художнього, завдяки акценту на таких прийомах: кінематографізмі, експерименті (грі), драматичності, деталізації статусу тощо.

Досліджуючи реалії сучасного українського репортажу, М. Василенко вказує на його амбівалентне становище в медіапросторі. Теоретично репортаж (а особливо – репортаж художній) має великий творчий і прикладний потенціал в українських ЗМІ, а також передбачає наявність читацької аудиторії. Практично – його майже не зустрінеш на сторінках вітчизняних видань. Причини цього М. Василенко вбачає в таких тенденціях:

- 1) пануванні аудіовізуальних ЗМІ;
- 2) швидкій зміні інформаційних потоків у режимі роботи в Інтернеті;

3) деформації класичної системи гуманітарної освіти [Василенко 2008: 12].

До цих причин ми б додали фінансову. Оскільки репортаж і художній репортаж – це не просто повідомлення новини, короткої інформації, до якої звикли споживачі сучасних медій (надто – зі стрімким розвитком Інтернету), а передусім – осмислення, емоції, переживання, які реалізуються на текстовому рівні, то втілити це можливо у великому форматі, т.зв. *long-form journalism*. Підготовка і написання художнього репортажу потребує значних фінансових витрат, які не кожна редакція може собі дозволити. За словами українського публіциста А. Бондаря, „Це праця ідеалістична, і в деяких випадках абсолютно провальна для людей, які цим займаються” [Бондар 2014: 163]. Як приклад автор згадує ситуацію з польським журналістом В. Тохманом, який для написання репортажу про Руанду „витратив на подорож зі своїх особистих коштів 150 000 злотих” [Бондар 2014: 163], хоча редакція їх не відшкодувала. Тому журналісти нерідко вдаються до публікації книг на основі цих матеріалів, що згодом приносить фінансові компенсації (Максим Кідрук, Артем Чапай, Олег Криштопа).

Публікуючи подібні матеріали, медіа витрачають значну частину газетно-журнальної площі на репортажі, які, ймовірно, не читатиме людина, що звикла отримувати спрощену інформацію у форматі хто? що? де? коли? Для репортажистики потрібен підготовлений, вдумливий реципієнт. Пересічний читач не купуватиме видання, що обмежується виключно *long-form journalism*.

Довгі тексти неприбуткові ще й тому, що на їхньому місці могла б бути реклама, яка сьогодні „годує” українські ЗМІ. Оптимальною платформою для поширення *long-form journalism* є Інтернет. В Україні спостерігаємо кілька вдалих спроб реалізації подібних проектів, серед яких сайт *The Ukrainians*, орієнтований на жанр довгих інтерв'ю. У 2019 році цей проект переріс в інший – головне репортажне медіа України *Reporters*. Засновники видання дотримуються думки, що „літературний репортаж – один із найкращих способів розповісти про великі соціальні процеси через людські історії” [*Reporters*]. Й оскільки в Україні дотепер не

існувало видання, що спеціалізувалося б на репортажах, а потреба в ньому – відчутна, тож поява цього медіа є цілком закономірною. Окрім української, *Reporters*. можна також читати англійською мовою.

Протилежна ситуація з медіа, які публікують художні репортажі, наприклад, у Польщі. Тут художні репортажі друкуються в одній із найбільших газет – „Газети Виборчій”. У Франції з 2008 року публікується журнал „Revue XXI”. „Він нагадує швидше книжку, ніж журнал, однак форма текстів є однозначно журналістською [...]. Основними текстами є розгорнуті репортажі, деякі мають більше 20 сторінок. Тематика різноманітна, хоча в кожному виданні тексти поєднані спільним лейтмотивом” [Ковальчик 2013]. Продається цей журнал лише в книгарнях.

Головний редактор „Revue XXI” Патрік де Сент-Екзюпері також констатує проблему співвідношення фінансування і наявності/відсутності репортажів у французьких ЗМІ. „Протягом останніх 10 років редактори кажуть журналістам: „Перестаньмо писати репортажі, бо це задорого” [Ковальчик 2013]. Адже для підготовки матеріалу потрібно виїжджати з редакції на місце подій, певний час перебувати в оточенні очевидців, а це вимагає фінансових витрат, які не кожне видання може собі дозволити. Тому досить часто журналістами, які роблять художні репортажі для ЗМІ, є фрілансери. Через часткову зайнятість і неприв’язаність до одного місця роботи, вони можуть самостійно обирати різноманітні суспільно-актуальні теми й шукати фінансування на свої журналістські проекти.

Художній репортаж – це не просто мас-медіа, а журналістика з літературними елементами, тому й читається вона відповідно: як документальний роман, нон-фікшн тощо. На це потрібен час, якого у споживача Інтернету мало, передусім – через велику кількість спокус, що відволікає, а саме: рекламу, спам, спілкування в соціальних мережах. Ці причини призводять до того, що репортажистика інтенсивніше переходить зі ЗМІ у книжкову сферу. Там більш сформована аудиторія, готова сприймати подібні літературно-журналістські експерименти.

Так, в Україні, починаючи з 2017 року, існує видавництво репортажної та документальної літератури „Човен” (м. Львів). За

цей час воно видало більше 10 книг художньої репортажистики як українських авторів, так і перекладні. Серед них: М. Паплаускайте *Бог дивовижних людей та інших грішників*, С. Ославська *Півмісяць, хрест і павич. Подорожі до Месопотамії*, О. Яремчук *Наші інші. Історії українського різноманіття*, К.-М. Гаус *Собакоїди та інші люди*, В. Ґурецький *Тост за предків*. Звертають на себе увагу і книжки видавництва „Темпора”, яке з 2012 року й до нині проводить конкурс художнього репортажу *Самовидець* та видає кращі зразки цього жанру в збірках та окремим книжками. Це, зокрема, О. Криштопа *Україна: масштаб 1:1*, Д. Казанський *Чорна лихоманка: нелегальний видобуток вугілля на Донбасі*, Є. Гончарова *Десять поруч війна*.

У рамках окресленої проблематики слід розмежовувати поняття літератури і художнього репортажу. З цього приводу польський публіцист Р. Капусцінський зазначає, що „традиційний прийом літератури – залишити письменника в затінку, вести розповідь голосом сконструйованого оповідача, який описує вигадану дійсність” [Капусцінський 2011: 71]. Натомість для „короля репортажу” важливо пережити всі події, описані в тексті. „Можна назвати це особистим репортажем, бо ж автор там завжди присутній. Часом називаю це „літературою пішки” [Капусцінський 2011: 71]. Тієї ж думки дотримується його колега М. Щигел у репортажі *Готтленд*, сконструйованому на документальних свідченнях автора.

Дискусії щодо межі між літературою і художньою репортажистикою точаться і в Україні. Зокрема, Р. Свято міркує: „Чи можна журналістський репортаж назвати актуальним через два десятиліття? Навряд. Надто багато всього змінилося, й більшість із тих реалій так чи так стали фактом минулого. Якщо ж цей давній репортаж і досі цікаво читати, то журналістика тут уже ні до чого. Це вже сфера літератури” [Свято 2014]. Із нею не погоджується український публіцист і перекладач А. Бондар. Він вважає, що „жодна художня література не дорівнюється нон-фікшн, коли свідки якихось драматичних подій говорять про це живою мовою” [Космолінська 2007]. Час тут неважливий, головне – незвичний ракурс висвітлення, консеквентне використання

оригінальних художніх технік, експерименти з нарацією і літературна майстерність автора. Подібний арсенал технік здатен забезпечити успіх і цікавість до такого стилю навіть тоді, коли події, описані в художньому репортажі, давно минули.

У сучасних українських ЗМІ жанр художнього репортажу тільки починає розвиватися. Важливу роль у цьому процесі відіграє Інтернет та блогосфера, де найчастіше можемо побачити зразки цього жанру. Так, велику кількість художніх репортажів знаходимо на сайтах *Gazeta.ua*, *INSIDER*, *Reporters*. У друкованій пресі художній репортаж представлений мало. Винятками є подорожні історії, написані в репортажній формі (журнали „MANDRY”, „Український тиждень”, „Країна”) та художні репортажі, які зустрічаємо в „Газеті по-українськи”.

Із 2014 року в Україні збільшилася кількість військових репортажів, які тією чи іншою мірою заслуговують називатися художніми. Журналісти перебувають на місці подій, детально описують людей, з якими спілкуються, експериментують із ракурсами оповіді, у текстах превалює діалогізм, метафоричність тощо. Мова героїв передається без змін – часто це російська (основний текст може бути українською). На думку публіциста А. Бондаря, „Майдан і війна змінюють український репортаж” [Яремчук 2015]. Репортаж, а особливо – репортаж художній – „дуже вигідний жанр для опису трагедій” [Яремчук 2015]. Одним із майданчиків для публікації таких матеріалів став сайт *Українська правда*. Особливістю подання репортажів є мультимедійний супровід – велика кількість фотографій та відео з місця подій. Усвідомлюючи важливість цього жанру, HromadskeTV цього ж року створило спеціальний проект – *Репортерська сотня* – відеоплатформу, де свої сюжети на актуальні теми публікують не журналісти, а звичайні люди. Видання *Reporters* також має окрему рубрику „#війна”, де знаходимо матеріали на цю тему журналістів Є. Райської, І. Єфімова, А. Дубчака та ін.

У 2012 році київське видавництво „Темпора” оголосило про старт всеукраїнського конкурсу художнього репортажу *Самовидець*, метою якого є популяризація згаданого жанру в Україні. На конкурс надійшло 44 репортажі, 10 з яких опубліковані в книзі

Veni, vidi, scripsi. Світ у масштабі українського репортажу. Переможцем став художній репортаж О. Криштопи *Україна: масштаб 1:1*, який побачив світ окремою книгою. Цей конкурс засвідчив цікавість до якісного художнього репортажу в українській журналістиці та накреслив основні світоглядні вектори публіцистів, які працюють у згаданому стилі. Серед них важливе місце посідають подорожні історії Україною та екзотичними країнами, а також актуальні події сучасного життя.

У контексті художньої репортажистики звертають на себе увагу тексти Артема Чапая на сайті *INSIDER*. Тут розміщено більше двадцяти репортажів автора, що стосуються актуальних подій сучасності. Здебільшого журналіст торкається політичної ситуації в країні. Артем Чапай багато мандрує країною в пошуках цікавих персонажів і подій. У художніх репортажах він обов'язково вказує, скільки часу проводить з героями своїх матеріалів та де відбувається подія: „Репортер *INSIDER* провів день і ніч на Майдані, щоб дізнатися, хто там досі залишається” [Чапай 2014e], „Репортер *INSIDER* працював на секунд-хенді, щоб подивитися зсередини, як він влаштований” [Чапай 2014d], „Репортер *INSIDER* 9 мая пообщался с харьковскими антимайдановцами и майдановцами” [Чапай 2014c], „Кореспондент *INSIDER* чергував із різними нарядами міліції, дізнався про зміни після Майдану...” [Чапай 2014a] тощо.

У художніх репортажах Артема Чапая чимало історичних екскурсів (про перші „секонд-хенди” в Києві, кримінальну ситуацію в Україні у 90-х рр.) тощо. Тут переважають діалоги, звуконаслідування, особливості мовлення героїв автор передає без змін: „Накорми, а, братуха? Давай телефонами обменяемся, и если че, надо кому голову проломить – соберем пару пацанов с битами и проломим” [Чапай 2014b], „Ось іще один мальчик. Йдіть за нею” [Чапай 2014b], „Пора звідси їхати на Схід, бандитів мочити!” [Чапай 2014e] тощо.

Детальні описи героїв: „Ось стоїть із голим торсом і в черво-них шортах, опираючись рукою на ключку для гольфа, 22-річний Макс Ярош із Кривого Рогу” [Чапай 2014e], „Командира звуть Іларіон, його заступника, який оформлює рапорти по кожному

виклику, – Іван, водія – Дмитро. Спершу вони, звісно, напружені, але що далі, то більше розвеселяються й упродовж зміни половину часу сміються” [Чапай 2014e], „Сотня називається іменем західноукраїнського міста, проте зі мною на барикаді будівельник Валера з Запоріжжя, студент-програміст Павло з Полтави та ще Сергій з Уманського району. А наш зв’язковий на рації біля намету – вірменин Азат” [Чапай 2014a], „Діду Серьожі 54 роки. Жилавий невисокий чоловік. Він ходить, кульгаючи. «Дідом» його називають, бо він має першого онука. Дід Серьожа працює тут 15 років” [Чапай 2014b], „В Українському домі тихо й на диво чисто. Тут не чути кислого запаху бездомності. Помито й підметено. Хлопці відразу йдуть мити руки, чого я без них не зробив би” [Чапай 2014a] та ін.

Автор пише тексти як українською, так і російською мовами. Художні репортажі Артема Чапая проілюстровані багатьма фотографіями, іноді це навіть окремі фоторепортажі. Публікації мають великий (як для Інтернету) обсяг.

Публіцист і письменник А. Бондар наголошує на існуванні двох різних шкіл репортажистики в Україні, які формуються довкола журналістів О. Криштопи та Н. Гуменюк. „Наталка прийшла в репортаж з міжнародної журналістики, а це, мабуть, найкоротша дорога для тих, хто хоче відкрити світ. Криштопа ж прийшов з телевізійної журналістики та прози, це досить вдале зіткнення стихій, що дає щось третє” [Яремчук 2015]. Цих журналістів об’єднує оригінальний підхід до висвітлення фактів, спричинений тривалим досвідом роботи в медіа, що дозволяє експериментувати з жанрами і стилями. Їхні тексти стали потенційною основою для зародження нового дискурсу в українських медіа.

Підсумовуючи функціонування художнього репортажу в українському медіапросторі, можна зробити такі висновки:

- обов’язковою умовою художнього репортажу є перебування журналіста на місці події, в її центрі, що спостерігаємо в усіх вищенаведених прикладах;
- для повноцінного й адекватного розкриття особистостей головних персонажів свого матеріалу художній репортажист

- вдається до фіксації мовлення героїв та його подачі у статті без редагування. Сленг, звуконаслідування, діалектизми, просто-рікування є необхідною ознакою таких текстів. Саме вони забезпечують колоритність мовлення героїв статті, а отже, й самого матеріалу;
- у більшості публікацій очевидне домінування діалогів, які дозволяють краще розкрити характери людей, мотивацію їхніх вчинків;
 - симптоматичне часте використання великої кількості розділових знаків – крапок, тире, багатьох знаків оклику, риторичних питань тощо. Цей прийом дозволяє щонайкраще передати емоційність мовців, їхні переживання в момент події;
 - перманентна зміна точки зору дозволяє репортажистам подивитися на світ очима учасників події, описати їхні враження й відчуття.
 - у сучасних українських інтернет-ЗМІ, особливо у блогосфері, матеріали, написані в жанрі художнього репортажу, представлені ширше, ніж у друкованих. Серед них відзначимо матеріали сайтів *The Ukrainians*, *Reporters.*, *Gazeta.ua* та ін.;
 - досить часто журналістами, які роблять художні репортажі для ЗМІ, є фрілансери. Через часткову зайнятість і неприв'язаність до одного місця роботи, вони можуть самостійно обирати різноманітні суспільно-актуальні теми й шукати фінансування на свої журналістські проекти.
 - однією з форм існування художньої репортажистики в Україні є книжки та поява спеціалізованих видавництв документальної літератури („Човен”).

Згадані моменти свідчать про те, що в українському дискурсі з'явився та успішно функціонує новий жанр, на межі між журналістикою і літературою, – художній репортаж. Вдало поспігуючись художніми засобами обох галузей, він забезпечує багатий матеріал для наукових розвідок у майбутньому.

Проблеми з поширенням і популяризацією художньої репортажистики, які наразі мають місце в Україні, стосуються, перш за все, самих ЗМІ. Для публікації таких текстів потрібно кілька шпальт, що рідко собі може дозволити вітчизняне медіа.

Саме тому цілком очевидним є функціонування художніх репортажів в інтернет-просторі (поява головного репортажного медіа України *Reporters.*) та вихід кількох десятків книжок. Інше питання – культура споживачів інформації. Для подібного жанру потрібна підготовлена аудиторія, яка тільки формується. Загалом виокремлені вище фактори дозволяють розглядати художній репортаж як оригінальний феномен, що поступово набирає популярності в українських ЗМІ та матиме потенціал у майбутньому.

Бібліографія

- Бондар А., 2014, *Польський репортаж. Як увійти в літературу з чорного ходу* [w:] *Культура 3.0. Семінар культурної критики та репортажу*, Київ.
- Буше Ж.-Д., 2003, *Репортаж у друкованій пресі*, Київ, s. 161–168.
- Василенко М., 2008, *Репортаж. Перспективи подолання жанрової кризи* / Микита Василенко, „Наукові записки Інституту журналістики”, т. 33, s. 11–14.
- Івашук А., 2009, *Варіативність та взаємоперехід інформаційних жанрів у сучасній українській пресі*. Автореферат кандидата наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
- Капусцінський Р., 2011, *Автопортрет репортера*. Пер. з пол. Б. Матіяш, Київ.
- Ковальчик М., 2013, *Майстри преси*. Пер. з пол. Т. Назарук, „Медіаграмотність”, <http://osvita.mediasapiens.ua/material/22143> [10.11.2019].
- Космолінська Н., 2007, *Андрій Бондар: „Я хотів би писати епічну поезію і ліричну прозу”*, „CITY LiFE”, nr 3, <http://www.citylife.com.ua/index.php?art=541&id=32&tid=372> [10.11.2019].
- Левкова А., 2013, *Анна-Лена Лаурен: „Демократія передбачає компроміси, які екстремальні країни трактують як вияв слабкості”*, „Український тиждень”, <http://tyzhden.ua/Society/93391> [10.11.2019].
- Матіяш Б., 2012, *Маріуш Щигел: „Ми всі про все мало знаємо”*, „ЛітАкцент”, <http://litakcent.com/2012/02/07/mariush-shhygel-my-vsi-pro-vse-malo-znajemo/> [10.11.2019].
- Наумець І., 2013, *Марина Ахмедова: репортаж як стиль життя*, „Медіаграмотність”, <http://osvita.mediasapiens.ua/material/17334> [10.11.2019].
- Прокопенко І., 1959, *Репортаж в газеті*, Київ.
- Прохасько М., 2012, *Віталій Лейбін: Репортажний диявол у деталях*, „Медіаграмотність”, http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/master_clas/reportazhnyi_diyavol_u_detalyakh/ [10.11.2019].
- Сало І., 2011, *Маріуш Щигел: „Репортаж дає можливість людині зазирнути у вікна сусідів”*, „Школа журналістики УКУ”, <http://journalism.ucu.edu.ua/program-highlights/450/> [10.11.2019].

- Свято Р., 2014, „Неактуальна” журналістика та актуальна література, „ЛітАкцент”, <http://litakcent.com/2014/04/04/neaktualna-zhurnalistyka-ta-aktualna-literatura/> [10.11.2019].
- Тохман В., Щигел М., 2011, *Репортаж – розповідь про те, що відбулося насправді*, „Медіаграмотність”, <http://osvita.mediasapiens.ua/material/4200> [10.11.2019].
- Хітрова Т., 2010, *Тенденції трансформації класичних жанрових моделей (на прикладі „Репортажних текстових форм”)*, „Журналістика”, т. 9, s. 89–95.
- Чапай А., 2014a, *Чим живе постМайдан: Чорний „Майбах” і Одноногий Тіхарь*, „INSIDER”, <http://www.theinsider.ua/politics/533b10e9a316c/> [10.11.2019].
- Чапай А., 2014b, *Дні й ночі ППС: „Міліція повністю дезорієнтована”*, „INSIDER”, <http://www.theinsider.ua/politics/5355f16b8d1e4/> [10.11.2019].
- Чапай А., 2014c, *Между Майданом и Антимайданом. Как Харьков стал мирным*, „INSIDER”, <http://www.theinsider.ua/politics/536de43e12ccf/> [10.11.2019].
- Чапай А., 2014d, *Новый завоз! Новый привоз!*, „INSIDER”, <http://www.theinsider.ua/lifestyle/novyi-zavoz-novyi-privoz/> [10.11.2019].
- Чапай А., 2014e, *Останні з майданівців: хто вони та коли розійдуться*, „INSIDER”, <http://www.theinsider.ua/politics/5386c031733ca/> [10.11.2019].
- Швадчак Н., 2013, *Маріуш Щигел: „Репортаж має бути романом між читачем і репортером”*, „Школа журналістики УКУ”, <http://journalism.ucu.edu.ua/program-highlights/2393/> [10.11.2019].
- Яремчук О., 2015, *Андрій Бондар: „Репортаж – це завжди зміна чорно-білої оптики”*, „ЛітАкцент”, <http://litakcent.com/2015/03/17/andrij-bondar-reportazh-ce-zavzhdy-zmina-chorno-biloji-optyky/> [10.11.2019].
- Reporters. *Про нас* [w:] Reporters., <http://www.reporters.media/pro-proekt/> [10.11.2019].

Streszczenie

Lilia Szutiak, Reportaż literacki w ukraińskich mediach drukowanych i elektronicznych (specyfika rozwoju gatunku)

W artykule rozpatrywane jest pojęcie reportażu literackiego oraz specyfika jego funkcjonowania w ukraińskich mediach drukowanych i elektronicznych, ze szczególnym uwzględnieniem różnic między reportażem tradycyjnym oraz literackim. Podstawą reportażu literackiego jest informatywność (fakt). Tak jak i podczas przygotowywania reportażu tradycyjnego, dziennikarz zbiera fakty, przesłuchuje świadków, pracuje z dokumentami i archiwami, bada sytuację oraz bohaterów przyszłego tekstu. Analityczność przejawia się tu w rozumieniu otrzymanych informacji, sposobach opisu problemu i poszukiwaniu jego rozwiązań, prowadzeniu obserwacji zarówno „od wewnątrz”, jak i „od zewnątrz”. W celu zachowania maksymalnej wierności z jednej strony oraz wprowadzenia zabarwienia emocjonalnego – z drugiej reportażysty korzystają ze środków literackich; to właśnie cechy leksykalne i stylistyczne nadają reportażowi oryginalność. Wzmiankowane elementy występują tak w reportażu literackim, jak i w tradycyjnym, są one jednak w pierwszej odmianie bardziej uwypuklone, a w drugiej – utrzymane w granicach właściwych dla dziennikarstwa informacyjnego. Reportaż literacki jest więc gatunkiem, który istnieje na pograniczu dziennikarstwa i literatury,

akumulując przy tym cechy obu wymienionych. Jednocześnie konieczne pozostaje rozgraniczenie pojęcia literatury pięknej od reportażu literackiego. We współczesnych ukraińskich mediach gatunek reportażu literackiego dopiero zaczyna się rozwijać; w procesie tym ważną rolę odgrywa Internet oraz blogosfera, gdzie najczęściej dają się zaobserwować jego wzorcowe realizacje. Sporo reportaży literackich odnaleźć można między innymi na stronach internetowych *Gazeta.ua*, *INSIDER* oraz *Reporters*. W mediach drukowanych reportaż literacki pojawia się stosunkowo rzadko, do wyjątków należą historie wycieczkowe napisane w formie reportażu (czasopisma „MANDRY”, „Tydzień Ukraiński”, „Kraina”) lub reportaże literackie spotykane w „Gazecie po Ukrainie”. Niewielki udział tego gatunku w medialnej przestrzeni ukraińskiej ma kilka przyczyn. Długość tekstów w przypadku reportażu literackiego bywa zróżnicowana, w większości są one jednak obszerne, przez co nie zawsze wpisują się w tradycyjne formaty środków masowego przekazu. Oprócz tego przygotowanie oraz napisanie tego rodzaju materiałów wymaga więcej czasu i – gdy wiadomość szybko traci na aktualności – nierzadko okazuje się, że nie warto już jej publikować. Internet znacząco zwiększył tempo pracy dziennikarskiej, przenosząc ją zarazem na inny poziom jakościowy. Reportaż literacki nie jest zwykłym środkiem masowego przekazu, to dziennikarstwo o elementach literackich i jako takie wymusza specyficzny rodzaj czytania. Wymaga czasu, którym przeciętny użytkownik Internetu, wystawiony na pokusy odwracające jego uwagę (reklama, spam, komunikatory społecznościowe), często nie dysponuje. Wszystko to powoduje intensywne przenoszenie reportażu z przestrzeni medialnej do książkowej, gdzie audytorium jest bardziej ukształtowane i lepiej przygotowane do akceptacji tego rodzaju eksperymentów dziennikarskich i literackich. I tak na Ukrainie od 2017 roku istnieje wydawnictwo literatury reportażowej oraz dokumentalnej „Czowen” (Lwów). Dotychczas publikowało ono ponad 10 książek z reportażyстики literackiej zarówno pióra autorów ukraińskich, jak i obcych. Na szczególną uwagę zasługują książki wydawnictwa „Tempora”, które od 2012 roku do dziś organizuje konkurs reportażu literackiego oraz prezentuje najlepsze wzorce tego gatunku w antologiach oraz w formie publikacji indywidualnych.

Summary

Lilija Szutiak, Artistic reporting in Ukrainian print and online media (features of genre development)

The article examines the concept of literary reportage and the specificity of its functioning in Ukrainian printed and electronic media, with particular emphasis on the differences between traditional and literary reportage. The basis of literary reportage is informativeness (fact). As in the process of preparing traditional reportage, the journalist collects facts, interrogates witnesses, works with documents and archives, examines the situation and the characters of the future text. Analyticality manifests itself here in the understanding of the received information, methods of describing the prob-

lem and searching for its solutions, conducting observations both „from the inside” and „from the outside”.

In order to be as faithful as possible on the one hand, and to introduce an emotional color - on the other, reporters use literary means; it is the lexical and stylistic features that give the reportage originality. The aforementioned elements appear both in literary and traditional reportage, but in the first case they are more emphasized, and in the second - they are kept within the limits appropriate for news journalism. Thus, literary reportage is the genre that exists on the border of journalism and literature, accumulating the features of both. At the same time, it remains necessary to separate the concept of belles-lettres from literary reportage. In the contemporary Ukrainian media, the genre of literary reportage is just beginning to develop; the Internet and the blogosphere play an important role in this process, where its model realizations can be observed most often. A lot of literary reportages can be found, among others, on the websites of *Gazeta.ua*, *INSIDER* and *Reporters*.

In the printed media, literary reportage appears relatively rarely, exceptions include trip stories written in the form of reportage (magazines „MANDRY”, „Ukrainian Week”, „Kraina”) or literary reports found in „Gazeta po Ukraїnsku”. The small share of this genre in the Ukrainian media space is related to several reasons. In the case of literary reportage, the length of the texts varies, but most of them are long, which means that they do not always fit in with the traditional formats of the mass media. In addition, the preparation and writing of this type of material requires more time and - when the message quickly becomes outdated - it often turns out that it is no longer worth publishing. The Internet has significantly accelerated the pace of journalistic work, at the same time moving it to a different level of quality. Literary reportage is not an ordinary mass medium, it is journalism with literary elements, and as such it forces a specific type of reading. It requires time that the average Internet user, exposed to distracting temptations (advertising, spam, social messaging), often does not have. All this causes an intense transfer of reportage from the media space to the book space, where the audience is more formed and better prepared to accept this kind of journalistic and literary experiments. And so in Ukraine, since 2017, there has been a publishing house of reportage and documentary literature „Czowen” (Lviv). So far, it has published over 10 books on literary reportage, both by Ukrainian and foreign authors. Particularly noteworthy are the books from the Tempora publishing house, which has been organizing a literary reportage competition since 2012 and presenting the best examples of this genre in anthologies and in the form of individual publications.